

בס"ד

"והשיבך ה' מצרים באניות"
לפרשת כי תבא (ע"פ שעור של הרב מרדכי סבתו)

לעומת זאת, בפסוק הסיום (סח) מדגיש הכתוב דווקא את הגלות למצרים, והרי זה עונש שונה מהעונש שבפסקה הקודמת.

העובדה שפס' סח פותח יחידת עונש חדשה ניכרת גם בסגנון הפתיחה של פסוק זה, "והשיבך ה'", המקביל לסגנון הפתיחה של הפסקה הקודמת "והפיצך ה'".

יתר על כן, כבר עמדו המפרשים על כך שהמשכו של פרק כ"ח הוא בפרק ל'.¹

וכך פותח פרק ל':

3. דברים ל'

(א) וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עֲלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַפְּרָכָה וְהַקְּלָלָה אֲשֶׁר יִתְּנִי לְפָנֶיךָ וְחִשְׁבֹתָ אֵל לִבְנֵךְ בְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדְיָנְךָ יְהִיָה אֲלֶיךָ שְׁמָה:

פסוק זה מתייחס למצבם של ישראל לאחר שתבוא עליהם הקללה המתוארת בפרק כ"ח ומתאר את ישראל כמפוזרים בכל הגוים, כשם שתואר בכ"ח, סד-סז.

דבר זה חוזר ומודגש בל', ג

(ג) וְשָׁב יְהִיָה אֲלֶיךָ אֵת שְׁבוּתְךָ אֵת שְׁבוּתְךָ וְרַחֲמֶנָּה וְשָׁב וְקִבְּצְךָ מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפִּיצְךָ יְהִיָה אֲלֶיךָ שְׁמָה:
– בדיוק בלשון של כ"ח, סד.

נמצא שפרק ל' חוזר לכ"ח, סד-סז ומתעלם מהמצב שתואר בכ"ח, סח, היינו: מהאיום בחזרה למצרים.

גם פרט זה מדגיש אפוא את זרותו של פסוק זה.

ייחודו של פסוק זה מוכח גם מהשוואת לשונם של הפסוקים שבסוף פרק כ"ח עם איום הגלות בפרק ד':

4. השוואת לשונם של הפסוקים שבסוף פרק כ"ח עם איום הגלות בפרק ד'

כ"ח, סג-סד	ד', כו-כח
(סג) והיה כאשר שש ה' עליכם להיטיב אתכם ולהרבות אתכם כן ישיש ה' עליכם להאביד אתכם ולהשמיד אתכם ונסחתם מעל האדמה אשר אתה בא שמה לרשתה.	(כו) העידתי בכס היום את השמים ואת הארץ כי אביד תאבדון מהר מעל הארץ אשר אתם עברים את הירדן שמה לרשתה לא תאריכון ימים עליה כי השמיד תשמדון.
(סד) והפיצך ה' בכל העמים מקצה הארץ ועד	(כז) והפיץ ה' אתכם בעמים ונשאתם מתי

1 ראה בפירושו של הרב ד"צ הופמן לכ"ז, ט ובפירושו לפרק ל'. הקשר הלשוני והענייני בין פרק כ"ח לפרק ל' גלוי לעין, וראה סיכום ההשוואה אצל א' סמט, עיונים בפרשות השבוע, עמ' 400-400. לא נוכל לדון במסגרת זו בשאלה מדוע הופרד פרק ל' מפרק כ"ח ומדוע שילבה התורה ביניהם את פרק כ"ט.

במרכזה של פרשת כי-תבוא עומדת יחידת הברכה והקללה שבפרק כ"ח, הסוגרת את הנושא שנפתח בפרשת ראה: בתחילת פרשת ראה הזכיר משה את מציאותן של הברכה והקללה:

1. דברים י"א כ"ו

"ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה".

וכן, בפרשת כי-תבוא, נתפרטו הברכות הקללות לפרטיהן.

במרכזו של נושא זה עומד קובץ החוקים שעליו נכרתה ברית בין ישראל וא-לוהיו.

לקובץ חוקים זה מצורפות הברכה והקללה כתנאי שמירת הברית.

וכך מסכמת התורה נושא זה:

2. דברים כ"ח

(סט) אֵלֶּה דְבָרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה לְכַרֵת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מוֹאָב מִלִּבְד הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת אִתָּם בְּחֶרֶב:

דברי הברית הם אפוא קובץ החוקים כולו יחד עם הברכה והקללה הקשורות אליו.

א

את עיוננו הפעם נקדיש לביורו של פסוק אחד מיחידה זו, הוא הפסוק המסיים את רשימת הקללות:

(סח) וְהִשִּׁיבְךָ יְהוָה מִצְרַיִם בְּאֲנִיּוֹת בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לָךְ לֹא תִסֵּיף עוֹד לְרֵאשִׁיתָ וְהִתְמַכְרְתָם שָׁם לְאֲיִבֶיךָ לְעֲבָדִים וּלְשִׁפְחוֹת וְאִין קִנְיָה:

גם בלי להיכנס לניתוח המבנה של רשימת הקללות ניתן להראות שפסוק זה איננו המשך טבעי לפסוקים שלפניו.

הפסקה שלפניו תיארה את פיזורם של ישראל בכל העמים ואת גורלם המר שם:

(סד) וְהִפִּיצְךָ יְהוָה בְּכָל הָעַמִּים מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד קְצֵה הָאָרֶץ וְעַבְדְּתָ שָׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יִדְעָתָ אֶתָּה וְאַבְתִּיךָ עַץ וְאֲבָן:

(סה) וּבְגוֹיִם הֵמָּה לֹא תִרְגִּיעַ וְלֹא יִהְיֶה מְנוּחַ לְכַף רַגְלְךָ וְנִתְּנוּ יְהוָה לָךְ שָׁם לִב רָגֹז וְכַלְיוֹן עֵינַיִם וְדֹאֲבוֹן נָפֶשׁ:

(סו) וְהָיוּ חֵינֶיךָ תִּלְאִים לָךְ מִנְגֵד וּפְחַדְתָּ לִילָה יוֹמָם וְלֹא תִאֱמָן בְּחִינֶיךָ:

(סז) בַּבֶּקֶר תֹּאמַר מִי יִתֵּן עֲרֵב וּבְעֶרֶב תֹּאמַר מִי יִתֵּן בֶּקֶר מִפְּחַד לִבְנֵךְ אֲשֶׁר תִּפְחַד וּמִמְרָאָה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּרְאָה:

בפסוקים אלו מדגיש הכתוב את הפיזור הרב של ישראל בגלות "מקצה הארץ ועד קצה הארץ" ואת הסכנות הגדולות שיארבו להם "בגוים ההם".

כללו של דבר, היבט זה של הגלות המתואר בפס' סח הוא היבט ייחודי, שאינו קשור לא למתואר לפניו ולא למתואר אחריו, ואף אינו מצוי עוד בתורה כולה, המתארת תמיד גלות כפיזור בין הגויים.

מה, אם כן, ביקשה התורה לומר בסיימה את פרק כ"ח באיום בגלות למצרים דווקא?

ב

כדי להשיב לשאלה זו יש לדקדק בלשון הכתוב ולשים לב לנקודות המייחדות איום זה לעומת תיאור הגלות בפסקה הקודמת.

נדגיש כאן ארבע נקודות:

1. בפסקה הקודמת האיום הוא, כאמור, בפיזור העם בכל הגויים, ולכן נקטה התורה לשון "והפיצד". בפס' סח האיום הוא בהשבת העם כולו, כיחידה אחת, למצרים, ולכן נקטה התורה לשון "והשיבד".

2. בפסקה הקודמת תיארה התורה את הסכנה והפחד בהם יהיו ישראל שרויים בגויים: "ובגויים ההם לא תרגיעו... ונתן ה' לך לב רגז...".

בפס' סח מדגישה התורה את מכירתם לעבדות דווקא: "והתמכרתם שם לאיביך לעבדים ולשפחות".

3. בפסקה הקודמת לא ציינה התורה כיצד יפיץ ה' את ישראל בעמים. בפס' סח ציינה התורה שהשיבה למצרים תהיה "באניות", פרט הנראה לכאורה חסר חשיבות.

4. בפס' סח טרחה התורה להוסיף ולציין שהחזרה תהיה "בדרך אשר אמרתי לך לא תסיף עוד לראתה".

צירופן של כל הנקודות הללו מלמד שהאיום בהשבה למצרים אינו איום בגלות סתם.

זהו איום המבטא כביכול את ביטולה של בחירת עם ישראל³.

עם ישראל נקנה לה' עם יציאת מצרים:

6. ויקרא כ"ה, נה "כי לי בני ישראל עבדים, עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים";

השבתו למצרים על ידי ה' מבטלת לכאורה את הוצאתו משם על ידיו.

משום כך מדגישה התורה בפסוק זה את עניין העבדות: "והתמכרתם שם לאיביך לעבדים ולשפחות" (סח).

עבדות למצרים עומדת בניגוד מוחלט לעבדות לה'.

מתואר כאן מצב של חזרה לעבדות מצרים, כפי שהיה לפני שגאלם ה' מבית עבדים וקנאם להיות לו לעם.

וזו הסיבה שהתורה נקטה לשון "והשיבד ה'", שהיא כנגד לשון ההוצאה משם.

מספר בגויים אשר ינהג ה' אתכם שמה. (כח) <u>ועבדתם שם אלהים מעשה ידי אדם עץ ואבן אשר לא יראון ולא ישמעון ולא יאכלון ולא יריחן</u> .	קצה הארץ <u>ועבדת שם אלהים אחרים אשר לא ידעת אתה ואבתיך עץ ואבן...</u> (סח) והשיבד ה' מצרים באניות בדרך אשר אמרתי לך לא תסיף עוד לראתה והתמכרתם שם לאיביך לעבדים ולשפחות ואין קנה.
---	--

הדמיון בין שני המקומות איננו דבר שבמקרה.

פרק ד' מסיים את נאומו הראשון של משה בספר, ופרק כ"ח – את נאומו השני.²

את שני הנאומים שנושא משה ערב הכניסה לארץ מסיים אפוא משה בעיקרון היסודי שירושת הארץ איננה דבר המובטח בכל תנאי: החטא גורר בעקבותיו גלות, גם אם הספיק העם לשבת בארץ שנים רבות.

הדמיון בין שני הפרקים מתבטא גם בפרט נוסף. לאחר האיום בפרק ד' בעונש הגלות מוסיפה התורה את הבטחת התשובה והגאולה:

ובקשתם משם את ה' א-להיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך. בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה' א-להיך ושמעת בקלו (ד', כט-ל)..

יסוד זה של תשובה וגאולה המצוי בפרק ד' חסר לכאורה בפרק התוכחות, פרק כ"ח, המסיים באיום הגלות למצרים.

אבל באמת אין הדבר כן.

כפי שהערנו לעיל, המשכו הטבעי של פרק כ"ח הוא פרק ל', העוסק כולו בהבטחת התשובה והגאולה.

ואכן, גם הדמיון בין פרק ד' לפרק ל' ניכר לעין:

5. הבטחת התשובה והגאולה בפרקים ד' ול'

ד', כט-ל	ל', א-ב
ובקשתם משם את ה' א-להיך ומצאת כי תדרשנו <u>בכל לבבך ובכל נפשך</u> . בצר לך ומצאוך <u>כל הדברים האלה</u> באחרית הימים <u>ושבת עד ה' א-להיך ושמעת בקלו</u> .	והיה כי יבאו עליך <u>כל הדברים האלה</u> הברכה והקללה אשר נתתי לפניך והשבת אל לבבך בכל הגויים אשר הדיחך ה' א-להיך שמה. <u>ושבת עד ה' א-להיך ושמעת בקלו</u> ככל אשר אנכי מצוך היום וּבניך <u>בכל לבבך ובכל נפשך</u> .

על רקע דמיון זה בין פרק ד' לפרקים כ"ח ול' בולט ייחודו של פסוק החתימה של פרק כ"ח, פס' סח, החסר במקבילה שבפרק ד'.

נציין שגם בפרק התוכחות בפרשת בחקתי נזכר האיום בפיזור בגלות – "ואתכם אזרה בגויים" (ויקרא כ"ו, לג), אך אין מקבילה לפס' סח בפרקנו, המאיים בשיבה למצרים.

3 רעיון זה פותח במאמרו של הרב י' בן נון, "דרך ארץ פלשתיים מול דרך המדבר ים סוף", מגדים ג (תשמ"ז), עמ' 21-32. בעיוננו כאן אימצנו את הרעיון היסודי המצוי במאמרו של הרב בן נון, אלא שכאן שונה התמונה הכללית במספר דגשים, והמעין בחיין בהבדלים. וראה גם דבריו של סימון במאמרו הנזכר להלן הערה 5.

2 הנאום עצמו מסיים בפרק כ"ו, אבל פרקים כ"ז-כ"ח קשורים אליו קשר הדוק ומשלימים אותו בפירוט הברכה והקללה וטקס נתינתן בהר גריזים והר עיבל.

ג ביארנו את הביטוי "בדרך אשר אמרתי לך לא תסיף עוד לראתה" כרומז להבטחה שניתנה לישראל עם יציאתם ממצרים, כפי שמשתמע מהקשרו של ביטוי זה.

ואולם, במכילתא דרבי ישמעאל נתפרש פסוק זה כאיסור, וכך אמרו שם:

7. מכילתא דרבי ישמעאל מסכתא דויהי בשלח פרשה ב
כי אשר ראיתם את מצרים, בשלשה מקומות הזהיר המקום לישראל שלא לחזור למצרים שנא' כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עד עולם' (שמות י"ד, יג), ואומר 'וה' אמר לכם לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד' (דברים י"ז, טז), ואומר 'והשיבך ה' מצרים באניות בדרך אשר אמרתי לך לא תוסיף עוד לראותה' (שם כ"ח, סח).⁶

חז"ל כרכו אפוא שלושה מקומות אלו יחד ופירשו את כולם כמורים על איסור לשוב מצרימה.

נניח לפי שעה לכתוב אצלנו ונעבור לדון בשני הכתובים האחרים. נפתח בכתוב בשמות:

8. שמות י"ד, יג
 ויאמר משה אל העם אל תיראו התיצבו וראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תספו לראותם עוד עד עולם

הקשרו של הפסוק אינו מותיר ספק שעל פי הפשט מדובר שם בהבטחה, ולא באיסור.

כמו שאומר הרמב"ם בספר המצוות:

9. הרמב"ם בספר המצוות מצוות לא-תעשה מז:
 "אמרו בשלשה מקומות הזהירה תורה את ישראל שלא לשוב למצרים... והשלישי אמרו 'כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תספו לראותם עוד עד עולם' (שמות י"ד, יג). ואף על פי שפשט הלשון שהוא הודעה בא לנו בקבלה שהוא אזהרה".

לעומת זאת, הכתוב בדברים י"ז

10. דברים י"ז, טז
 "רק לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס וזה' אמר לכם לא תספון לשוב בדרך הזה עוד".
 כתוב זה מציינו, על פי פשוטו, איסור לשוב בדרך הזה למצרים, ועולה ממנו שאיסור זה כבר נאמר לישראל לפני כן.

היכן נאמר איסור זה?

על כך השיבו חז"ל:

11. מכילתא דרבי ישמעאל מסכתא דפסחא פרשה יב
 "כיוצא בדבר אתה אומר 'וה' אמר לכם לא תוסיפון' וגו' והיכן אמר? 'כי אשר ראיתם' וגו' "

מדרש זה תואם את מדרש המכילתא שהובא לעיל, הרואה בפסוק בשמות איסור ולא הבטחה, וכבר אמרנו שדבר זה איננו פשט הכתוב בשמות.

על זיהוי זה חלק הראב"ע בפירושו לדברים י"ז:

12. הראב"ע בפירושו לדברים י"ז, טז
 'לא תוסיפון' – מצוה היתה ולא נכתבה. ויש אומרים מטעם לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם, וזאת דרך אחרת.

ממצרים. וזאת שלא כדעת ר"י בן נון (לעיל הערה 3), הסבור שאין הכתוב מדבר על דרך מסוימת, ומילה זו לא באה אלא לבטא שעבוד.

6 מכילתא דרבי ישמעאל מסכתא דויהי בשלח פרשה ב, מהדורת הורוביץ-רבינן עמ' 95. וראה גם ירושלמי סוכה פ"ה ה"א (נה ע"ב).

נקודה זו מתחדדת עוד יותר למקרא פסוק החתימה לפרק הקללות: - **מקור 2** -
 "אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה לכרות את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בח'ב" (פס' ט).

'ברית חורב' היא כינוי למעמד הר סיני, כמפורש בפרק ה', והברית בארץ מואב באה להשלימה.

ברית חורב פותחת "אנכי ה' א-להיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים";

ברית ערבות מואב מסיימת "והשיבך ה' מצרים באניות... והתמכרתם שם לאיבך לעבדים ולשפחות".

שני הפסוקים מכוונים זה כנגד זה:

הברית מבוססת על הוצאת העם מארץ מצרים מבית עבדים על ידי ה'; והפרת תנאיה יכולה להוביל להחזרתם על ידי ה' לעבדות מצרים.

ראיית פסוק זה על רקע יציאת מצרים יכולה להסביר גם את תפקידה של המילה "באניות".

אפשר כי בהקשרו המצומצם של הפסוק באה מילה זו להזכיר אוניות המובילות עבדים.

ואולם, לאור הקשרו הרחב של הפסוק כפי שביירנוהו לעיל מסתבר שמילה זו באה כנגוד לקריעת ים סוף.

היציאה ממצרים התרחשה על רקע נס קריעת ים סוף, שאפשר את שחרורם המוחלט של ישראל ממצרים והליכתם בתוך הים ביבשה.

פסוקנו מדגיש שחזרתם של ישראל למצרים לא תלווה בנס קריעה מחודשת של ים סוף, אלא תיעשה באוניות – שהן, כמסתבר, אכן אוניות עבדים.

הניגוד שבין היציאה במעמד מרומם של הליכה בתוך הים ביבשה והמים להם חומה מימינם ומשמאלם לבין השיבה באוניות – ניגוד זה מבטא את הניגוד שבין גאולה ושעבוד.

הסבר זה יכול לבאר גם את הדגשת התורה שהחזרה למצרים תהיה "בדרך אשר אמרתי לך לא תסיף עוד לראותה".

דרך זו היא הדרך שבה יצאו ישראל ממצרים והובטחו שלא יוסיפו עוד לראותה.

פסוקנו מלמד שהבטחה זו על תנאי הייתה, והפרת תנאי הברית מבטלת אותה.⁴

ה', שהוציאם ממצרים, הוא עצמו ישיבם אליה, ודווקא באותה דרך שבה הוציאם – על מנת לחדד את משמעותה של חזרה זו.⁵

4 וראה דברי הספרי לדברים פסקה קנח (מהדורת פינקלשטיין עמ' 210): "ומה מצרים שהברית כרותה עליה עבירה מחזירתם לשם, שאר ארצות שאין הברית כרותה עליהן – על אחת כמה וכמה".

5 השווה לאמור במל"א י"ג: "כי כן צוה אותי בדבר ה' לאמר... ולא תשוב בדרך אשר הלכת". גם שם מסתבר שכונת הציווי היא ללמד שאין דרך חזרה מהעונש שהובטח שם (ראה א' סימון, "אות נבואי גובר על מפיריו", הגות במקרא ב, תל אביב תשל"ז, עמ' 174-175). לפי דברינו מדובר, אם כן, באותה דרך גאוגרפית שבה יצאו ישראל

נמצא שהתורה עצמה מערבת בפסוק זה בין שני ההיבטים של השיבה למצרים: האיסור וההבטחה.

ויש לנו להבין:

מה משמעותו של עירוב זה, העולה כאמור מלשון הכתוב עצמו, ומדוע נקטה התורה בפסוק בפרק כ"ח, שעניינו הבטחה, את לשון הכתוב בדברים י"ז, שעניינו איסור?

ד

כדי להבין דבר זה יש לדון תחילה בטעם האיסור לשוב למצרים.

הרמב"ם בספר המצוות כתב:

14. הרמב"ם בספר המצוות (לא-תעשה מו)

האזהרה שהוזהרנו מלשכון בארץ מצרים לעולם כדי שלא נלמד מכפירתם ושלא ננהג במנהגיהם הרעים.

וכן כתב במשנה תורה:

15. הרמב"ם במשנה תורה הלכות מלכים פ"ה סוף ה"ח

"...מפני שמעשיה מקולקלן יותר מכל הארצות שנאמר כמעשה ארץ מצרים (ויקרא י"ח, ג)." **11**

בדומה לכך כתב גם הרמב"ן:

16. הרמב"ן בפירושו לדברים י"ז, טז

וטעם המצוה הזאת, מפני שהיו המצרים והכנענים רעים וחטאים לה' מאד כמו שאמר 'כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו וכמעשה ארץ כנען' וגוי (ויקרא י"ח, ג), והנה רצה ה' שלא ילמדו ישראל ממעשיהם והכרית בכנענים כל נשמה (דברים כ', טז), ואמר 'לא ישבו בארצך' (שמות כ"ג, לג), והזהיר במצרים שלא נשב אנחנו שם בארצם.

פירוש זה קשה משני טעמים.

ראשית, לא רק המצרים והכנענים היו רעים וחטאים לה', ומה שצ"ל הכתוב את שניהם בלבד אינו אלא מפני שאלן העמים שעם ישראל בא אתם במגע או יבוא אתם במגע.

שנית, הכתוב אינו אוסר את השיבה במצרים אלא את השיבה למצרים:

"וה' אמר לכם לא תִסְפוּן לשוב בדרך הזה עוד".

נראה שטעם האיסור דומה לטעם ההבטחה:

כשם שה' הבטיח שלא להשיב את העם מצרימה בדרך הזה עוד, כביטוי לנצחיותן של בחירת עם ישראל ושל הפיכתו לעם ה', כך אוסר ה' על העם לשוב למצרים בדרך הזה מיזמתו, שלא לבטא את מרידתו בה' וחזרתו לחסות מצרים.¹⁰

אמור מעתה, היחס בין ה' לעמו הוא יחס הדדי:

ה' פורס את חסותו על העם, והעם מקבל עליו את חסותו של ה';

ה' מבטיח שלא להסיר את חסותו מהעם ולא להשיבו לעבדות מצרים, והעם מתחייב שלא להסיר את חסות ה' ממנו ולא לשוב לחסות מצרים.

הדעה שצוטטה בשם יש אומרים היא דעת חז"ל במכילתא, וכנגדה אומר ראב"ע "וזאת דרך אחרת", רוצה לומר: הפסוק בשמות שונה באופיו מהפסוק בדברים, שבשמות מדובר על הבטחה, ובדברים – על איסור.⁷

אף רמב"ן בפירושו לדברים י"ז, טז סבור שמדרש חז"ל אינו על דרך הפשט, וזו לשונו:

13. רמב"ן בפירושו לדברים י"ז, טז

וטעם 'וה' אמר לכם' – כי השם אומר לכם שלא תוסיפון לשוב בדרך הזה, וכן 'כאשר צוך ה' א-להיך' (ה', טז), שהוא מצוה אותך כן. או 'אמר לכם', שאמר לי כן לצוות אתכם, כדרך 'ויאמר משה כה אמר ה' כחצות הלילה' וגוי (שמות י"א, ד). ועל דרך רבותינו, 'כי כאשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם' (שם י"ד, יג) – מצוה, ומשה הזכיר: 'וה' אמר לכם שלא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד. וכבר פירשתיו.

שני פירושים מציע רמב"ן על דרך הפשט:

א. לשון עבר משמשת כאן כבינוני – 'ה' אומר לכם כעת';
ב. ה' אמר למשה לומר לעם כעת.

הצד השווה שבשניהם, שאין הכוונה לפסוק בשמות, כנראה מפני שלדעתו הפסוק שם הוא הבטחה, ועיקר מקומה של המצווה הוא כאן.⁸

רמב"ן, שהכיר כמובן את פירושו של ראב"ע, נמנע מלפרש כמותו, כנראה מפני שסבור היה שאין זה הגיוני שהתורה לא תכתוב את המצווה במקומה הטבעי, ותזכיר אותה רק בדרך אגב.⁹

ברם, למרות ההיגיון שבטענה זו, קשה שלא להבחין בדוחק שבפירושי רמב"ן.

נמצא שכל פירוש, שוברו בצדו, ועדיין לא מצאנו הסבר מניח את הדעת לשאלה היכן אמר ה' לישראל שלא לשוב מצרימה?

נניח לפי שעה לשאלה זו ונחזור לביורר הכתוב השלישי שבדברים כ"ח, סח: "והשיבך ה' מצרים באניות בדרך אשר אמרת לך לא תִסְיֵף עוד לראתה".

כבר אמרנו שעל פי הקשרו של ביטוי זה נרמזה כאן הבטחה שלא לשוב מצרימה.

ואולם, אם נדקדק בלשון הכתוב נראה שהוא כולל אלמנטים משני הכתובים האחרים.

תוכנו הכללי של המשפט בנוי על הכתוב בדברים י"ז, טז: "וה' אמר לכם לא תִסְפוּן לשוב בדרך הזה עוד":

בשניהם הנושא הוא הדרך המובילה למצרים,

בניגוד לכתוב בשמות, שעניינו אי-ראיית המצרים עצמם.

השורש ר"א"ה, לעומת זאת, לקוח מהפסוק בשמות י"ד.

7 דברי ראב"ע "וזאת דרך אחרת" מנוסחים על פי לשון הכתוב בדברים, והוא דרך צחות.

8 וראה גם דבריו של רמב"ן לשמות י"ד, יג.

9 והשווה למחלוקת ראב"ע ורמב"ן בביאור הכתוב בויקרא י', ג "הוא אשר דבר ה' לאמר בקרבי אקדש".

10 מסתבר שזהו הרקע לביקורתם של הנביאים על הישענותם של ישראל על מצרים, ראה למשל ישעיהו פרקים ל"א-ל"א, ועוד. מסתבר שזהו גם הרקע לדברי העם "נתנה ראש ונשובה מצרימה" (במדבר י"ד, ז), ומכאן גם תגובתו החריפה של ה'. ראה על כך במאמרו של הרב י' מדרן, "בכ"ה לשעה ובכ"ה לדורות", מגדים י (תש"ן), עמ' 35-36.

ה

נותרה שאלה אחת שלא עסקנו בה עד כה.

אם אכן השיבה למצרים וההתמכרות שם לעבדים ולשפחות פירושה ביטול הבחירה וחזרה למצב של טרום יציאת מצרים, כפי שביארנו בדברינו לעיל, הרי שכתוב זה סותר את ההבטחה על נצחיות בחירת עם ישראל ואי-הסרת מלכות ה' מעלינו, הבטחה העולה מכתובים רבים אחרים במקרא והיא יסוד באמונת עם ישראל.

כך הוא כבר בהבטחה לאברהם:

19. בראשית י"ז,

"והקמתני את בריתי ביני ובינך ובין זרעך אחר כך לדורתם לברית עולם".

כך ייבא לימים יחזקאל:

20. יחזקאל כ', לב-לג

"וְהֶעֱלָה עַל רוּחְכֶם הָיוּ לֹא תִהְיֶה אֲשֶׁר אֲתֶם אֹמְרִים נְהִיָּה כְּגוֹיִם כְּמִשְׁפַּחַת הָאֲרָצוֹת לְשֶׁרֶת עֵץ וְאֲבָן. חִי אֲנִי נָא א-דְּנִי א-לֵהִים אִם לֹא בִיד חֲזָקָה וּבְזִרוּעַ נְטוּיָה וּבְחִמָּה שְׂפֹכָה אִמְלֹךְ עֲלֵיכֶם".

ונראה שתשובת שאלה זו טמונה בשתי המילים האחרונות של כתובנו, שלא עסקנו בהן עד כה: "ואין קנה".

על פי פשוטו ועל פי ההקשר המצומצם של הפסוק באו מילים אלו להקצין את הפורענות:

כל כך ירד מעמדכם, עד שגם כאשר תרצו להימכר לאויביכם כדי להחיות את נפשכם לא תמצאו קונה.

ואולם, על פי עומק פשוטו ועל פי ההקשר הרחב של הפסוק יש לומר שבפסוק זה יש גם הבטחה:

לאחר שקנה ה' את עמו ביציאת מצרים:

21. שמות ט"ו, טז

"עד יעבר עמך ה' עד יעבר עם זו קנית".

שוב לא יימצא לו קונה גם כאשר יבקש העם להימכר.

כמו שאומר הרב ד"צ הופמן בפירושו לכתוב זה:

22. הרד"צ הופמן

"ואין קונה – מצד אחד קללה היא, כי יהיו בזויים כל כך, שאפילו בשעה שיציעו את עצמם להמכר לא ירצו לקנותם אפילו לעבדות. אבל יש בזה גם נחמא פורתא, שלא ישתעבדו בתור עבדים, כיון שלא ירצו לקנותם".

לפי דברינו יש כאן הרבה יותר מאשר נחמא פורתא:

כיוון ששעבודם של ישראל למצרים מסמל את ביטול בחירת עם ישראל, ממילא אי-הרצון לקנותם מבטא את היסוד של אי-ביטול בחירת עם ישראל;

לא יימצא קונה לעם שנקנה על ידי ה'.

נמצא שעומק הפורענות הוא גם עומק הנחמה. ואף שפרקנו מסיים בפורענות – רמז יש בו לנחמה גדולה.¹¹

11 השווה למדרש חז"ל על כתוב אחר בפרקנו, "ובגוים ההם לא תרגיע ולא יהיה מנוח לכף רגלך" (פס' סח), הכלול בדרישה בבראשית רבה (מהדורת תיאודור-אלבק פרשה לג עמ' 310): "וישלח את היונה וגו' ולא מצאה היונה וגו' (בראשית ח', ח-ט), ר' יהודה בן נחמן בשם ריש לקיש אילו מצאה מנוח לא היתה חוזרת, ודכוותה היא ישבה בגוים לא מצאה מנוח' (איכה א', ג), הא מצאה לא היו חוזרים, ודכוותה 'ובגוים ההם לא תרגיע ולא יהיה מנוח' (דברים כ"ח, סח), הא אילו מצאו לא היו חוזרים".

אי-השיבה למצרים בדרך שבה יצאנו ממנה מבטאת אפוא את שני הפנים הללו – גם את הבטחת ה' וגם את האיסור המוטל על העם – שלשניהם, כאמור, מקור אחד.

נתן לראות זאת בפרשתנו:

17. דברים כ"ו, יז-יח,

"את ה' האמרת היום להיות לך לא-להים וללכת בדרכיו ולשמור חקיו ומצותיו ומשפטי... וה' האמירך היום להיות לו לעם סגלה... ולשמר כל מצותיו".

שמירת המצוות היא בעת ובעונה אחת גם ביטוי להאמרת ישראל את ה' וגם ביטוי להאמרת ה' את ישראל:

עם ישראל מתחייב לשמור את מצוות ה', ובכך מבטא את קבלת ה' עליו לא-לוהים, וה' בוחר בעם ישראל להיות לו לעם ומבטא בחירה זו בכך שהוא מעניק לו את הזכות לשמור את מצוותיו.

וגם נבואתו הראשונה של ירמיהו:

18. ירמיהו ב', ב-ו

"הלך וקראת באזני ירושלם לאמר: כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעורך אהבת כלולתיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה... ולא אמרו איה ה' המעלה אתנו מארץ מצרים המוליך אותנו במדבר בארץ ערבה ושוחה בארץ צִיָּה וְצִלְמֹנֶת בארץ לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם".

ההליכה במדבר בארץ לא זרועה נתפסת בנבואה זו גם כחסד ישראל לה' וגם כחסד ה' לישראל.

עיקרה של התוכחה בנבואה זו הוא חוסר ההדדיות שבין ה', הזוכר את חסדם של ישראל בהליכתם אחריו במדבר בארץ לא זרועה, לבין ישראל, שאינם זוכרים את חסדו של ה' לישראל בהוליכו אותם במדבר השמים בשלום.

מסתבר אפוא שזה מה שביקשה התורה ללמדנו בכך שנקטה בכתובנו (כ"ח, סח) – שהוא על פי פשוטו הבטחה (וליתר דיוק: ביטול ההבטחה) – לשון המעורבת מלשון הכתוב בדברים י"ז, שעל פי פשוטו הוא איסור, ומלשון הפסוק בשמות י"ד, שהוא על פי פשוטו הבטחה.

בכך רצתה התורה לומר שה**הבטחה** שה' לא ישיב את העם בדרך הזה למצרים היא צדו השני של האיסור על העם שלא לשוב בדרך הזה למצרים.

מעתה נוכל לשוב לכתוב בדברים י"ז, - מקור 10 -
"וה' אמר לכם לא תִסְפּוּן לשוב בדרך הזה עוד",

ולפרש שכתוב זה אכן רומז לכתוב בשמות י"ד, - מקור 8 -
"כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תִסְפּוּ לראתם עוד עד עולם" כפירוש חז"ל.

ואף שהכתוב בדברים הוא איסור והכתוב בשמות הוא הבטחה – אין בכך כלום, שהרי כבר אמרנו שה**איסור** וה**הבטחה** הם שני צדדים של מטבע אחד.

כללו של דבר:

הכתוב בדברים י"ז לא רק מפנה אל הכתוב בשמות אלא גם מפרש אותו פירוש חדש ומעניק לו תוכן חדש;

והכתוב בדברים כ"ח כבר כולל בתוכו חידוש זה של צירוף שני ההיבטים לכדי היגד אחד.

23. פרשת "בחוקותי" – ויקרא כ"ו

(לג) **וְאֵתְכֶם אֲזַרְה בְּגוֹיִם וְהִרִיקְתִּי אֲחֵרִיכֶם חֶרֶב וְהִיְתָה אֲרָצְכֶם שְׂמָמָה וְעַרְיִכֶם יִהְיוּ חֶרְבָּה :**
 (לד) **אִז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת שְׁבֹתֶיהָ כֹּל יְמֵי הַשָּׁמָה וְאַתֶּם בְּאָרֶץ אֲיִבִיכֶם אִז תִּשְׁבֹּת הָאָרֶץ וְהִרְצַת אֶת שְׁבֹתֶיהָ :**
 (לה) **כֹּל יְמֵי הַשָּׁמָה תִּשְׁבֹּת אֶת אֲשֶׁר לֹא שְׁבֹתָה בְּשְׁבֹתֶיהֶם בְּשִׁבְתְּכֶם עֲלֵיהֶם :**
 (לו) **וְהִנְשָׂאֲרִים בְּכֶם וְהִבְאִיתִי מֶרֶד בְּלִבְכֶם בְּאֲרָצְתִּי אֲיִבִיכֶם וְרָדַף אֶתְכֶם קוֹל עֲלֵה נֶדֶף וְנָסוּ מִנְּסַת חֶרֶב וְנָפְלוּ וְאִין רָדִף :**
 (לז) **וְכָשְׁלוּ אִישׁ בְּאֶחָיו כִּמְפַנִּי חֶרֶב וְרָדַף אִין וְלֹא תִהְיֶה לְכֶם תִּקְוָמָה לִפְנֵי אֲיִבִיכֶם :**
 (לח) **וְאֵבַדְתֶּם בְּגוֹיִם וְאֵכְלָה אֶתְכֶם אֲרָץ אֲיִבִיכֶם :**
 (לט) **וְהִנְשָׂאֲרִים בְּכֶם יִמְקוּ בְּעוֹנֵם בְּאֲרָצְתִּי אֲיִבִיכֶם וְאִף בְּעוֹנוֹת אֲבֹתֶם אֶתְכֶם יִמְקוּ :**
 (מ) **וְהִתְנִיחַ אֶת עוֹנֵם וְאֶת עוֹן אֲבֹתֶם בְּמַעַלְם אֲשֶׁר מַעַלּוּ בִי וְאִף אֲשֶׁר הִלְכוּ עִמִּי בְּקָרִי :**
 (מא) **אִף אֲנִי אֶלְךָ עִמָּם בְּקָרִי וְהִבְאִיתִי אֶתְכֶם בְּאָרֶץ אֲיִבִיכֶם אוֹ אִז יִכְנַע לְבָבְכֶם הָעַרְל וְאִז יִרְצוּ אֶת עוֹנֵם :**
 (מב) **וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב וְאִף אֶת בְּרִיתִי יִצְחָק וְאִף אֶת בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֲזַכֵּר וְהָאָרֶץ אֲזַכֵּר :**
 (מג) **וְהָאָרֶץ תִּעְזֹב מִמֶּה וְתִרְצֶה אֶת שְׁבֹתֶיהָ בְּהַשְׁמָה מִמֶּה וְהִם יִרְצוּ אֶת עוֹנֵם יַעַר וְיִבְיַעַן בְּמִשְׁפְּטֵי מֵאִסוּ וְאֶת חֻקֵּי גְעֵלָה נִפְשָׁם :**
 (מד) **וְאִף גַּם זֹאת בְּהִיּוֹתְכֶם בְּאָרֶץ אֲיִבִיכֶם לֹא מֵאִסְתִּים וְלֹא גְעֵלְתִים לְכַלְתֶּם לְחַפֵּר בְּרִיתִי אֶתְכֶם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם :**
 (מה) **וְזָכַרְתִּי לְהֵם בְּרִית רֵאשִׁינִים אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לְהִיּוֹת לְהֵם לְאֱלֹהִים אֲנִי יְהוָה :**
 (מו) **אֲלֵה חֻקִּים וְהַמְשָׁפְטִים וְהַתּוֹרֹת אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה בְּיַד בְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינַי בְּיַד מֹשֶׁה :**

24. רמב"ן על ויקרא פרק כו פסוק טז

ודע והבן כי האלות האלה ירמזו לגלות ראשון, כי בבית הראשון היו כל דברי הברית הזאת הגלות והגאולה ממנו שכן תראה בתוכחות, שאמר ואם בחקתי תמאסו ואם את משפטי תגעל נפשכם, ואמר להפרכם את בריתי, והזכיר בהם במות וחמנים וגלולים (פסוק ל), כי היו עובדי עבודת כוכבים ועושים כל הרעות והוא שאמר (פסוק לא) והשימותי את מקדשיכם ולא אריח בריח ניוחכם, יתרה בהם שלק ממהם מקדשו וקבול הקרבנות שהיו לרצון לו במקדש שהוא והעונשים עליהם, חרב וחייה רעה ודבר ורעב, וגלות בסוף, כי כל זה היה שם כאשר בא בפירושו בספר ירמיהו (לב כד) ואמר בגלות (פסוקים לד לה) אז תרצה הארץ את שבתותיה וגוי כל ימי השמה תשבות את אשר לא שבתה, שהיו שנות הגלות כשנים אשר בטלו השמיטות, וכן אמר הכתוב בגלות ההוא (דהיי"ב לו כא) למלאת דבר ה' בפי ירמיהו עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאת שבעים שנה כן התרה בהם וכן הגיע אליהם, א"כ דבר ברור הוא שעל הגלות ההוא דיבר הכתוב:

והסתכל עוד בענין הגאולה ממנו, שאינו מבטיח רק שיזכור ברית אבות, וזכירת הארץ (פסוק מב), לא שימחול עונם ויסלח חטאתם, ויוסיף אהבתם כקדם, ולא שיאסוף את נדחיהם כי היה כן בעלותם מבבל, שלא שבו רק יהודה ובנימין והלויים עמהם מעט, ומקצת השבטים אשר גלו לבבל, ושבו בדלות, בעבדות מלכי פרס וגם לא אמר שישבו בתשובה שלימה לפניו, רק שיתודו עונם ועון אבותם (פסוק מ), ומצינו אנשי בית שני עושים כן כמו שהתודה דניאל (דניאל ט ה ח) חטאנו ועוינו והרשענו ומרדנו וסור ממצותיך וגוי למלכינו לשרינו ולאבותינו, וכתוב (שם טז) כי בחטאינו ובעונות אבותינו ירושלים ועמך לחרפה, וכן נחמיה התודה (נחמיה א ה -יא), ועזרא אמר (שם ט לד) מלכינו שרינו כהנינו ואבותינו לא עשו תורתך, הרי כי כולם למדו מן התורה שיתודו עונם ועון אבותם וכל אלה דברים ברורים בברית הזאת שהוא באמת ירמזו לגלות הראשון והגאולה ממנו:

אבל הברית שבמשנה תורה ירמז לגלותנו זה ולגאולה שנגאל ממנו - כי הסתכלנו תחילה שלא נרמז שם קץ וקצב ולא הבטיח בגאולה, רק תלה אותה בתשובה ולא הזכיר בעבירות ההם שיעשו אשרים וחמנים ושיעבדו עבודת כוכבים כלל, אבל אמר, (דברים כח טו) והיה אם לא תשמע בקול ה' אלהיך לשמור לעשות את כל מצותיו וחוקותיו אמר, כי מפני שיעברו על קצת מצותיו שלא ישמרו ויעשו

את כולן יענשו, שכך היה בבית שני, כמו שאמרו (יומא ט): שביט ראשון מפני מה חרב, מפני עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים, בית שני שאנו בקיאים בהם שהיו עוסקין בתורה ובגמילות חסדים מפני מה חרב, מפני שנאת חנם שהיתה ביניהם ולא הזכיר שם המקדש וריח ניחוח כאשר הזכיר כאן, שלא היתה האש יורדת ואוכלת הקרבנות בבית שני, כמו שהעידו במסכת יומא שם (כא):

ואמר בקללות (דברים כח מט) ישא ה' עליך גוי מרחוק מקצה הארץ כאשר ידאה הנשר, שבאו עליהם עם רומי הרחוקים מהם מאד, ואמר שם אל גוי אשר לא ידעת (שם פסוק לו), גוי אשר לא תשמע לשונו (שם פסוק מט), מפני רוב רחוקם מארצנו ולא כן בדברי הברית הזאת, כי גלו לבבל ואשור שהם קרובים לארץ ונלחמים בהם תמיד, ויחוס ישראל משם היה ויודעים לשונם, כענין שנאמר (מ"ב יח כו) דבר נא אל עבדיך ארמית כי שומעים אנחנו וכן והפיצך ה' בכל העמים מקצה הארץ ועד קצה הארץ (דברים כח טד), הוא גלותנו היום שאנו מפוזרים מסוף העולם ועד סופו ואמר (שם פסוק סח) והשיבך ה' מצרים באניות, ובגלותנו זה היה, שמילא טיטוס מהם ספינות וכן כתוב בספר הרומיים וכן מה שאומר שם בניך ובנותיך נתונים לעם אחר ועיניך רואות (פסוק לב), בנים ובנות תוליד ולא יהיו לך כי ילכו בשבי (שם פסוק מא), איננו הגלות שגלו אבות ובנים רק השבי ההוא לבנים לבדם, והאבות נשארים בארץ, ולא נאמר כן בברית הראשון מפני שגלו גלות שלמה, אבל בברית השני הזכיר כן שהיו הרומיים מושלים בארצנו ולוקחים הבנים והבנות כרצונם וכן ועבדת את אויביך אשר ישלחנו ה' בך ברעב ובצמא (שם פסוק מח), היא עבדותנו שעבדנו הרומיים בארצנו, ושריהם מושלים בארץ ומכבידים עלינו עול כבד ולוקחים גופינו וממונינו כאשר הוא ידוע בספרים:

ועוד ראייה שאמר (שם כח לו) יולך ה' אותך ואת מלכך אשר תקים עליך אל גוי אשר לא ידעת אתה ואבותיך, כי הלך אגריפס המלך בסוף בית שני לרומי ועל הליכתו שם נחרב הבית, ולא אמר הכתוב "המלך אשר ימלוך עליך", אבל אמר "מלכך אשר תקים", רמז לנו יתברך שלא היה ראוי למלוך ואסור היה להיות מלך על ישראל מדין תורה, אבל הקימו עליהם הוא ואבותיו שלא כדת, כמו שהזכיר זה במסכת סוטה (מא) וכל אלה רמזים כאלו יזכירו בפירושו ענין גלותנו זה:

והגאולה בברית ההיא השנית, גאולה שלמה מעולה על כלם - אמר (דברים ל א) והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה וגוי, והבטיח (שם פסוק ה) והטיבך (ה) והרבך מאבותיך, שהיא הבטחה לכל שבטי ישראל, לא לששית העם ושם הבטיח שיכרת ויכלה המגלים אותנו, שנאמר (שם פסוק ז) ונתן ה' אלהיך את כל האלות האלה על אויביך ועל שונאיך אשר רדפו, והנה אויביך ושונאיך רמז לשתי האומות אשר ירדפו תמיד אחרינו:

ואלה דברים יבטיחו בגאולה העתידה הבטחה שלמה יותר מכל חזיונות דניאל - וכן מה שאמר בכאן (בפסוק לב) ושמו עליו אויביכם, היא בשורה טובה מברשת בכל הגליות שאין ארצנו מקבלת את אויבינו, וגם זו ראייה גדולה והבטחה לנו, כי לא תמצא בכל הישוב ארץ אשר היא טובה ורחבה ואשר היתה נושבת מעולם והיא חרבה כמוה, כי מאז יצאנו ממנה לא קבלה אומה ולשון, וכולם משתדלים להושיבה ואין לאל ידם:

והנה הברית הראשונה אשר בפרשה הזאת הקב"ה כרת אותה, כי כן היה שמו הגדול עמנו בבית הראשון, והברית השנית שבפרשה והיה כי תבא מפי משה, רמז לסילוק שכינתו לגמרי, שלא היה בבית שני רק כבוד שמו, שנאמר (חגי א ח) וארצה בו ואכבדה, ותוספת הה"א רמז לשניה שבשם הגדול וכבר דרשו בו (יומא כא): מדרש אחר גם כן, רמז לחמשה דברים שהיה הבית השני חסר וכו':

רמב"ן על ויקרא פרק כה פסוק א

ולפי דעתי כי נכתבה כאן בסדר נכון, כי פירוש "בהר סיני" בעלות שם לקבל לוחות שניות:

וביאור הענין, כי בתחילת ארבעים יום הראשונים של לוחות הראשונות כתב משה בספר הברית את כל דברי ה' ואת כל המשפטים הנאמרים שם ויזרוק דם הברית על העם (שמות כד ח), וכשחטאו בעגל ונשתברו הלוחות כאילו נתבטלה הברית ההיא אצל הקב"ה, וכשנתרצה הקב"ה למשה בלוחות שניות צוהו בברית חדשה שנאמר (שם לד י) הנה אנכי כורת ברית,

והחזיר שם המצות החמורות שנאמרו בסדר ואלה המשפטים בברית הראשונה ואמר (שם פסוק כז) כתב לך את הדברים האלה כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל:

ורצה הקב"ה להחמיר עליהם בברית הזאת השנית שתהיה עליהם באלות ובקללות, ושתהיה כראשונה על כל המצות הראשונות ועל כל המשפטים כמו שנאמר בברית הראשונה (שם כד ג) את כל דברי ה' ואת כל המשפטים, ולפיכך אמר בכאן בסוף התוכחות (להלן כו מו) אלה החקים והמשפטים והתורות אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל בהר סיני ביד משה, הוא רומז אל כל המצות והמשפטים שנאמרו בברית הראשונה בסדר ואלה המשפטים שהיו כולן בברית הזאת:

והנה בספר הברית הראשון נאמרה השביעית בכלל כמו שהזכרתי, שנאמר והשביעית תשמטנה ונטשתה וכו', ועתה בברית הזאת השנית נאמרה בפרטיה ודקדוקיה ועונשיה ובעת הברית הראשונה שהוא בארבעים יום ראשונים נצטוה משה על המשכן, וכשנתרצה לו הקב"ה וצוהו לכרות להם ברית שניה ירד משה ויצום את כל אשר צוה ה' אותו בהר סיני והיה מעשה המשכן מכללם, ואז הקהיל משה את כל עדת בני ישראל ואמר להם כבתחילה (שמות לה א) אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם במלאכת המשכן והנה קבלו הדבר בשמחה, ויצאו מלפניו מיד ובאו כולם ונתנו הנדבה ועשו המשכן והשלימו מלאכתו וכאשר הוקם, מיד "ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד" (ויקרא א א) וצוהו בקרבנות ובכל תורת כהנים, ומשה צוה הכל אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל מיד:

וכאשר השלים אמר להם עוד צוה אותי השם בהר סיני לפרש לכם השמיטה והיובל ולכרות לכם על כל המצוה והמשפטים ברית חדשה באלה ובשבועה:

ולא הוצרך עתה שיזבח זבחים ויזרוק חצי הדם על העם וחצי הדם על המזבח כאשר עשה בראשונה, אבל קבלו עליהם הברית הראשונה באלות ובקללות אלה וזה טעם "אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל בהר סיני" (להלן כו מו), כי הוא הנותן להם בברית הזאת כי מחל להם על פי התנאים האלו כמו שפירשתי בסוף כי תשא (שמות לד כז):

וכן ברית ערבות מואב כן היה, שקבלו עליהם התורה באלות ובקללות ההם, והיא הברית, כמו שנאמר (דברים כח טט) אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה לכרות את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב ואמת אמרו שבתנאי הארץ השמיטה והיובל כאשר יזכיר בתוכחות (להלן כו לד לה), ועל זה נתפרשו בברית הזאת השנית: